

Foto: Martine Sprangers

Ontwikkelarrangementen in Nijmegen

Een eigen koers voor elk kind in de brede school

Door Saskia van Oenen

Brede scholen in Nijmegen willen elk kind een passend ontwikkelarrangement bieden. Dat is een samenhangend geheel van activiteiten en begeleiding, op de basisschool en in de vrije tijd, aansluitend op de behoeften van het kind. Het ontwikkelarrangement wordt opgesteld en periodiek bijgesteld na overleg tussen de ouders en de medewerkers van de brede school. Deze manier van werken vraagt een intensieve samenwerking, én een oprechte betrokkenheid bij elk kind.

Nijmegen kent sinds 1997 de open wijkschool. Inmiddels zijn er twaalf locaties, waar organisaties voor basisonderwijs, welzijn en kinderopvang samenwerken met ander partners in wijk en stad, zoals kunst- en cultuurcentrum De Lindenberg en de gemeentelijke sportafdeling Sportservice Nijmegen.

Alle open wijkscholen zijn achterstandsscholen volgens de definitie van het landelijke onderwijsachterstandenbeleid: minstens 30 procent van de leerlingen heeft ouders met een laag opleidingsniveau. In principe vond de gemeente het openwijkschoolmodel wenselijk voor alle scholen, maar om budgettaire redenen koos ze ervoor de beschikbare middelen voor achterstandsscholen in te zetten.

De naam open wijkschool, in plaats van het landelijk gebruikelijke brede school, symboliseerde dat de school niet alleen de ontwikkeling van kinderen moest dienen, maar ook die van de wijk. Een stuurgroep van vertegenwoordigers uit onderwijs, welzijn en kinderopvang maakte dat in overleg met de gemeente tot stadsbreed

beleid. In 2009 besloot die stuurgroep dat de ontwikkeling van kinderen toch hoofddoel moest worden. Wijkverbetering verdween als doel, al bleef de wijk een belangrijke sociale context voor de ontwikkeling van kinderen. Die inhoudelijke beleidswijziging leidde ook tot een naamswijziging: de open wijkscholen werden herdoopt tot brede scholen.

De stuurgroep hanteert een brede visie op ontwikkeling: die vindt plaats in het gezin en op school, in de wijk en tijdens de vrije tijd, in schoolse en buitenschools vormen van leren, tijdens georganiseerde speel- en leeractiviteiten en vrij spelen. Centraal staat het dagelijks leven van kinderen, hun omgang met elkaar en met volwassenen, met voldoende aandacht voor ontspanning en rust.

Kinderhuiskamer

De Nijmeegse brede school heeft veel gemeen met andere brede scholen. Er is buitenschoolse opvang voor kinderen van werkende ouders, naast naschoolse activiteiten onder de vleugels van welzijns-, sport-, culturele en andere instellingen. Landelijke subsidies voor de ontwikkeling van dagarrangementen waren een tijdelijke stimulans om de activiteiten beter aaneen te schakelen in tijd. Nijmegen wil echter niet alleen een aansluiting in tijd, in de vorm van dagarrangementen, maar ook in pedagogisch aanbod en begeleiding, in de vorm van ontwikkelarrangementen.

Aansturing

De Nijmeegse stuurgroep voor de brede scholen bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende schoolbesturen, kinderopvangorganisatie KION en welzijnsorganisaties Tandem. De gemeente is opdrachtgever.

In de open wijkscholen was er geen eindverantwoordelijke sturing per locatie. De locaties hadden een coördinator die in dienst was bij Tandem. De locaties werden aangestuurd door het schoolbestuur, KION, Tandem en soms nog andere partners, elk met hun eigen beleid. Zo'n constructie komt ook vaak bij brede scholen in andere plaatsen voor, en levert regelmatig problemen op. Meestal moet de bredeschoolcoördinator die oplossen (Van Oenen en Valkestijn, 2007).

In de nieuwe Nijmeegse brede school zijn de schooldirecties de aanstuurder van de locatiecoördinatoren, al blijven die in dienst van Tandem. Hun takenpakket wordt in overleg met de schoolbesturen vastgesteld, maar dat is nog een lopend proces. Waarschijnlijk zullen de locatiecoördinatoren zich sterker toelagen op het stroomlijnen van werkprocessen in onderwijs, opvang en welzijn.

Namen

Terwijl Nijmegen de open wijkschool omdoopt tot brede school, ruilen scholen elders in het land de naam brede school in voor 'integraal kindcentrum'. Net als in Nijmegen gaat de naamsverandering gepaard met een behoefte aan duidelijker aansturing. Een gelijknamige klankbordgroep pleit ook voor een meer ontwikkelingsgerichte doelstelling voor het integraal kindcentrum.

Ook het rapport *Kinderopvang/Onderwijs. Dutch Design* van de landelijke Taskforce Kinderopvang/Onderwijs (2010) spreekt van integrale kindcentra. De taskforce pleit voor een samenhangend programma van opvang, educatie en opvoeding onder het motto 'Spelend leren, lerend spelen', maar heeft zo'n programma inhoudelijk nog niet verder uitgewerkt.

Op de Nijmeegse locatie Zwaneveld begon in 2009 een driejarig proefproject, met een gezamenlijk pedagogisch werkplan van onderwijs, opvang en welzijn. Een belangrijk onderdeel is de Kinderhuiskamer: een opvangruimte voor alle kinderen. Het concept hiervoor is ontwikkeld met steun van het Nederlands Jeugdinstituut; de uitvoering gebeurt met provinciale subsidie. De Kinderhuiskamer wordt gezamenlijk georganiseerd door kinderopvangorganisatie KION en welzijnsorganisatie Tandem, is op school gehuisvest, en biedt minstens drie dagen per week van 15.00 tot 17.00 uur zowel 'inloop' als naschoolse activiteiten.

Bij de inloop zijn kinderen, onder pedagogische begeleiding, vrij te kiezen wat ze willen doen: uitrusten, praten, vrij of georganiseerd spelen, binnen of buiten. De inloopactiviteiten worden begeleid door pedagogisch medewerkers van de kinderopvang en de welzijnsorganisatie en door vrijwilligers, zoals ouders en wijkbewoners. Andere naschoolse activiteiten, bijvoorbeeld op het terrein van sport en kunst, worden begeleid door medewerkers van de betreffende organisatie, zoals De Lindenberg of Sportservice. Maar ook voor die activiteiten is de Kinderhuiskamer de uitvalsbasis. De pedagogisch medewerkers van de Kinderhuiskamer ondersteunen de kinderen en hun ouders ook bij het kiezen: wel of niet meedoen, en aan welke activiteit dan.

De school werkt mee aan de afstemming tussen schoolthema's en naschoolse activiteiten. Interessant daarbij is de activiteit Kinderwijkclub, die overigens nog in de kinderschoenen staat. Kinderen gaan in de wijk op excursie of onderzoek, tuinieren in een wijktuin, of doen iets voor en met wijkbewoners, bedrijven of instellingen in

de buurt. De Kinderwijkclub biedt allerlei mogelijkheden tot afstemming met onderwijsprogramma's.

Het proefproject in Zwaneveld is geïnspireerd op het Schoolbuurtwerk van Amsterdam-Westerpark en het concept 'levensecht leren' dat het Nederlands Jeugdinstituut samen met het Schoolbuurtwerk heeft ontwikkeld (Van Oenen, Bakker en Valkestijn, 2005).

Ontwikkelarrangementen

Een betere samenwerking, zoals die rond de Kinderhuiskamer, is slechts een eerste voorwaarde voor de realisering van ontwikkelarrangementen. De samenwerkingspartners in Nijmegen verstaan onder een ontwikkelarrangement een inhoudelijke programmering van activiteiten en begeleiding, gebaseerd op ontwikkelingsbehoeften van elk kind, met daaraan verbonden ontwikkelingsdoelen.

Die behoeften en doelen moeten eerst bepaald worden, om er bijpassende activiteiten en begeleiding bij te kunnen arrangeren. Bij het samenstellen van een arrangement gaat het erom in welke ontwikkelbehoeften ouders zelf kunnen voorzien, welke bijpassende activiteiten en begeleiding de school het beste kan bieden, en wat andere partijen kunnen toevoegen.

De behoeften van het kind en het benodigde arrangement moeten periodiek, bijvoorbeeld elk half jaar, opnieuw bepaald worden: waar is het kind nu aan toe? Maar het proces begint al voor de intrede in de brede school. Dat is de basis van het Nijmeegse 'Startdenken'.

Startdenken

Het doel van het Startdenken is de ontwikkeling van elk kind zo vroeg en zo goed mogelijk in beeld te brengen: waar is het kind aan toe, en welke ontwikkelingsbehoeften zijn daaruit af te leiden voor de eerstkomende tijd? Dat gebeurt door het uitwisselen van inzichten en verwachtingen over de ontwikkeling van het kind tussen ouders en pedagogisch begeleiders. Die uitwisseling moet al beginnen bij de kinderopvang of de peuterspeelzaal, met behulp van observatie-instrumenten voor de pedagogisch medewerkers.

In Nijmegen is een uniform systeem ontwikkeld om de inzichten van zowel ouders als begeleiders in beeld te brengen bij de overgang naar de brede school. Het is de afgelopen jaren op verschillende

locaties getest en wordt tussen 2010 en 2015 op de andere locaties ingevoerd.

Het systeem begint met een vragenlijst, ontwikkeld in samenwerking met de onderwijsadviesbureaus CPS en ITS, die zowel ouders als begeleiders invullen. De vragenlijst is gebaseerd op het concept van de pedagogisch-didactische kernstructuur en gevalideerd in onderzoek van hoogleraar onderwijstechnologie Ton Mooij (Mooij, 2009).

In de vragenlijst is ‘ontwikkeling’ onderverdeeld in zeven terreinen: sociaal-emotioneel, spel, algemeen cognitief/verstandelijk, taal, voorbereidend rekenen, motoriek, en zelfredzaamheid. Per terrein kunnen de invullers bij een aantal voorbeelden via een vijfpuntschaal aangeven of zij een kind daar veel of weinig op zien doen. Ook kunnen ze aanbevelingen geven voor hoe de leerkracht daar het beste mee kan omgaan. Bij ‘algemeen cognitief’ staat bijvoorbeeld onder meer: ‘wil de omgeving precies leren kennen, wil moeilijke woorden/verschijnselen begrijpen’. Bij ‘taal’ staat onder andere: ‘spreekt woorden duidelijk en verstaanbaar uit; praat in goede zinnen’. En bij ‘spel’: ‘begint uit zichzelf te spelen; doet graag mee met liedjes/spelletjes; nodigt anderen uit om mee te spelen’.

Het aankruissysteem vereenvoudigt het invullen, ook voor ouders met weinig schrijfvaardigheid. Als ouders er toch moeite mee hebben, moet de pedagogisch medewerker ze adviseren om er iemand uit de omgeving bij te halen of hen zelf helpen, maar zonder bij de beantwoording te sturen. Bij kinderen die niet naar de kinderopvang of de peuterspeelzaal gaan, zorgt het consultatiebureau dat de vragenlijst wordt ingevuld.

Positieve insteek

De vragenlijst is erop gericht om in de eerste plaats positieve kenmerken te benoemen. De lijst begint dan ook met een open vraag over wat het kind goed kan en over diens positieve ontwikkeling de afgelopen tijd. Dat voorkomt de neiging om vooral op problemen te letten, het geeft een beter beeld van het kind en het zorgt voor een betere, positieve gesprekbasis met ouders.

Die positieve insteek wordt benadrukt in de handleiding voor beroepskrachten bij de vragenlijst. De handleiding stelt ook voorop dat beroepskrachten de kennis van ouders over hun kind terdege serieus moeten nemen. Ouders weten andere dingen over hun kind dan de groepsbegeleiders, want ze maken het kind in andere omstandigheden mee. Juist het verzamelen van inzichten vanuit verschillende gezichtspunten maakt het beeld over het kind completer.

De vragenlijst biedt ouders en beroepskrachten een gemeenschappelijke taal om over ontwikkeling te praten. Dat moet gebeuren in een ‘warme overdracht’: een startgesprek tussen ouders, voor-schoolse begeleiders en een vertegenwoordiger van de brede school. Voorlopig zal dat nog niet voor alle kinderen te doen zijn. De kinderen stromen vanuit de opvang of de peuterspeelzaal door naar verschillende scholen, met elk hun eigen procedures. De voor-schoolse pedagogisch medewerkers hebben niet genoeg tijd om de warme overdracht met elke school af te stemmen.

Kinddossier

Met het verzamelen van informatie over het kind begint de aanleg van een kinddossier dat moet worden bijgehouden tot, en misschien over een tijd ook in, het voortgezet onderwijs. Het kinddossier wordt steeds opnieuw aangevuld met informatie van de verschillende pedagogische begeleiders die in de brede school met het kind werken, van de ouders, en zodra het kind daartoe in staat is van het kind zelf. In ieder geval jaarlijks, en liefst halfjaarlijks, moet de ontwikkeling van elk kind in beeld worden gebracht. Nu gebeurt dat voor zo’n 150 kinderen, uiteindelijk zal dat moeten oplopen tot beschrijvingen van zo’n 3.000 kinderen per jaar. Met ITS wordt gewerkt aan een organisatiesysteem voor die klus.

De kinddossiers zijn bedoeld als instrument om de ontwikkeling van een kind te relateren aan de planning, evaluatie en bijstelling van een passend ontwikkelarrangement. Ze zijn dus niet bedoeld om problemen te signaleren en die bij andere instanties ‘weg te zetten’. En al helemaal niet om kinderen te voorzien van een probleemstempel. Toch ligt dat risico op de loer bij het gebruik van zulke overdrachtdossiers. De kwaliteit van overdrachtsinstrumenten wordt bepaald door hoe samenwerkende beroepskrachten en ouders ze gebruiken.

Ouders als eerste partner

In de Nijmeegse visie is een ontwikkelarrangement een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle bredeschoolpartners én de ouders. Zij worden beschouwd als eerste partner in de opvoeding en als kenners van het kind bij uitstek. De ontwikkelarrangementen worden daarom opgesteld in samenspraak met de ouders. Er wordt daarvoor gewerkt aan een formeel contract, dat naar verwachting in 2011 klaar zal zijn. Tot die tijd worden informele afspraken gemaakt.

Er is goed nagedacht over het gebruik van overeenkomsten tussen ouders en brede school. Het is niet de bedoeling dat het contract er vooral op gericht is ouders te verplichten tot gedrag dat de school van hen verlangt, zoals verzuim tegengaan en stimuleren dat het kind huiswerk maakt. In het contract komen afspraken gebaseerd op de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de hele ontwikkeling van het kind. Daaraan draagt elke partij naar eigen vermogen bij: de ouders, de school en de partners in de brede school.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een arrangement ontstaat alleen als iedereen elkaars aandeel positief waardeert, als aanvulling op de eigen inzet. Daarom moet het opstellen van ontwikkelarrangement beginnen met positieve waardering voor wat ouders zelf willen en kunnen doen voor hun kind, en wat zij graag willen dat andere partijen in de brede school daaraan toevoegen. Die behoeften van ouders zijn de basis, waar de andere partijen als mede-opvoeders op aansluiten.

Maar behoeften van ouders uiten zich niet zomaar in concrete vragen, daar zijn goede gesprekken voor nodig. En ook als ouders wel spontaan met wensen of vragen komen, kan in een gesprek blijken dat daar andere behoeften aan ten grondslag liggen. Het voeren van die gesprekken is in Nijmegen voorsnog niet aan een bepaalde functie gekoppeld. Het gaat erom wie daar per locatie de beste communicatievaardigheden voor heeft.

Veeleisend proces

Het proces om te komen tot passende ontwikkelarrangementen voor kinderen stelt hoge eisen aan de beroepskrachten en de organisaties die partners zijn in de brede school. De geconstateerde behoeften van een kind moeten worden vertaald naar ontwikkeldoelen die begeleiders in hun activiteiten en hun contact met het kind concreet kunnen maken.

Een kind dat een spurt doormaakt in fantasiespel of in technische interesse kan behoefte hebben aan activiteiten, contexten en begeleiding waarmee het die talentspurt kan verdiepen. Datzelfde kind kan in fysiek opzicht behoefte hebben aan meer beweging of aan duidelijke rustperiodes vanwege een hectische thuissituatie. De afspraak kan dan zijn dat de pedagogisch medewerkers van de Huis-kameropvang in hun begeleiding duidelijke rustperiodes aanbieden én het kind stimuleren tot beweging tijdens het spelen. De talentspurt kan kansen krijgen in onderwijs- en naschoolse activiteiten: je kunt afspreken welke partner op dat moment de beste mogelijkhe-

den biedt, of dat beide partners activiteiten aanbieden die op elkaar aansluiten. Op school kan het kind speciale taken krijgen bij taal of rekenen, en na school een kunstzinnige activiteit of een technische klus bij een buurtonderzoek.

De kunst is voor elk kind een ontwikkelarrangement samen te stellen dat werkelijk op maat is. Het zal meestal nodig zijn om kinderen, met hun individuele behoeften, te clusteren in groepsactiviteiten. Los van de onmogelijkheid om voor elk kind een aparte activiteit te organiseren, is dat ook onwenselijk: leren leven en werken in groepsverbanden is essentieel voor de ontwikkeling. Voor onderwijs en kinderopvang komt het vooral aan op de bekende, ingewikkelde pedagogische kunst om in groepsverbanden de ontwikkeling van alle kinderen optimaal te stimuleren. In de naschoolse opvang is het mogelijk kleinere groepen te maken rond verschillende activiteiten, maar ook daar blijft de ‘pedagogische kunst’ bestaan. Kinddossiers en gesprekken daarover geven begeleiders de benodigde achtergrondinformatie over kinderen, maar het eist veel organisatie en methodische deskundigheid om al die gegevens te verwerken in ieders activiteiten.

Het proces vereist bovendien samenwerking van beroepskrachten uit verschillende werkvelden – onderwijs, welzijn en kinderopvang – die onderling verschillende professionele aandachtspunten hebben. Een interessant verschil is bijvoorbeeld de inzet van ouders en andere vrijwilligers – in de kinderopvang niet gebruikelijk, maar in het welzijnswerk wel. Naast de professionele pedagogisch medewerker ondersteunen ze de buitenschoolse opvang. Ze geven kookles als naschoolse activiteit, of vertellen over hun leven of hun werk. Soms krijgen ze daarbij een vorm van training of coaching. Bij het werken met ontwikkelarrangementen in de brede school is het belangrijk precies te benoemen wat nu juist vrijwilligers bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen, en hoe zich dat verhoudt tot de methodische kwaliteiten van de beroepskrachten.

Persoonlijke motivatie

De nieuwe Nijmeegse aanpak is ambitieus in het streven om gedocumenteerd en onderbouwd te werk te gaan. De stuurgroep is zich bewust van het risico dat de uitgebreide procedure rond de kinddossiers ontaardt in een formulierenlast die zijn doel voorbijschiet. Ook bij andere aspecten van het plan is de vraag hoeveel speling er zit tussen wens en werkelijkheid.

Uit een evaluatie van vijftien jaar open wijkscholen werd duidelijk dat instrumenten en regels op zichzelf nooit de bedoelde voortgang brengen. Ook nieuwe regels lopen vast; instrumenten worden niet gebruikt zoals bedoeld.

Het gaat erom dat alle betrokkenen zich persoonlijk aangesproken voelen door het appel dat het kind op hen doet. Op die persoonlijke motivatie voor hun werk – die passie – moeten medewerkers elkaar kunnen vinden. Ze moeten een verband kunnen leggen tussen die motivatie en concrete werkdoelen. Een kinddossier is dan een middel om doelen te bereiken die werkelijk je eigen doelen zijn. Dan blijft het interessant om steeds bij jezelf en anderen na te gaan of het gebruik van dat instrument nog steeds spoort met die doelen.

De stuurgroep maakt al een paar jaar gebruik van dit appelprincipe. Bij de centrale inschrijving voor de basisscholen werden bijvoorbeeld foto's van leerlingen tentoongesteld, waarbij leraren en andere begeleiders vertelden welk appel deze kinderen op hen deden. Die verhalen mondden bij de vertellers en de luisteraars als vanzelf uit in een grote bereidheid om zich voor de kinderen in te zetten en in concrete ideeën voor mogelijke ontwikkelarrangementen, dwars door belemmerende organisatiegrenzen heen.

Een gedeelde passie is van cruciaal belang bij complexe veranderingen, zeker als er verschillende organisaties bij betrokken zijn. Doorzettingsvermogen is dan afhankelijk van persoonlijke – en tegelijk sociale – motieven, die de motieven van de eigen organisatie overstijgen.

Kenniskring brede school

Het Nederlands Jeugdinstituut organiseert al jaren de landelijke kenniskring brede school, die zo'n drie keer per jaar bijeenkomt. Het doel is kennis te verzamelen, ontwikkelen en verspreiden over ontwikkelingsgericht werken in de brede school. Nijmegen wordt in de kenniskring vertegenwoordigd door Joop Haverkort, aanvankelijk schooldirecteur en tegenwoordig schoolbestuurder bij Conexus, een koepel van 29 basisscholen in Nijmegen en omgeving. Dit artikel is gebaseerd op een aantal bijeenkomsten van de kenniskring waar Nijmegen als casus fungeerde, en aanvullende gesprekken met Joop Haverkort.

Ook in Nijmegen hebben beroepskrachten echter weinig gelegenheid om over de passie in hun werk te praten. Net als elders krijgen leidinggevendenden relatief nog de meeste kans voor zulk gesprekken, tijdens studiereizen en langdurige excursies. De inzet van beroepskrachten wordt immers steeds meer begroot in arbeidsproductiviteit, oftewel uitvoeringsuren. Wie wil investeren in pedagogische kwaliteit in plaats van louter kwantiteit moet beroepskrachten ook de tijd geven om samen na te denken over wat zij zelf willen en kunnen verbeteren in hun werk met de kinderen. Dat is immers volgens de pedagogische beroepsprofielen een essentiële kwaliteit van beroepskrachten.

Dit artikel is downloadbaar via www.jeugdenco.nl > Archief > Kennis tijdschrift > 2010 > Inhoudsopgave Kennis nummer 2 - 2010.

Verder lezen

Klankbordgroep Integraal Kindcentrum. *Een Integraal Kindcentrum: Visiedocument*.

www.sardes.nl > Brede school > Integraal Kindcentrum.

Mooij, T. (2009). *Evidence based leerpotenties in praktijk*. Heerlen/Nijmegen, Celstec, Open Universiteit Heerlen/ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.

Oenen, S. van, & Valkestijn, M. (2007). *Professionalisering in de brede school. Tendenzen en kwesties: verkennende notitie*. Utrecht, Nederlands Jeugdinstituut. Te downloaden via www.nji.nl/publicaties > Brede school.

Oenen, S. van, Bakker, P.P. & Valkestijn, M. (2005). *Jeugdactiviteiten in de brede school. Werkboek voor kwaliteitsontwikkeling: doelen, methodiek, evaluatie*. Utrecht/Amsterdam, NIZW Jeugd/SWP.

Samenwerkende organisaties Brede Scholen in Nijmegen (2009). *In Nijmegen gaan we verder. Met elkaar en voor elkaar* (brochure). Nijmegen, Conexus/Sint Josephscholen/KION/Tandem Welzijn.

Schreuder, L., (red) (2008) *De Kinderhuiskamer in de brede school. Een voorziening voor kinderen en ouders in de wijk*. Nijmegen, Tandem Welzijn.

Stuurgroep Brede Scholen Nijmegen (2009). *Kadernotitie doorontwikkeling brede scholen*.

Taskforce Kinderopvang/Onderwijs (2010), *Kinderopvang/Onderwijs. Dutch design*.

www.nji.nl > Kennis > Dossiers > Brede school.

www.nji.nl > Kennis > Kenniskringen > Brede school.

Saskia van Oenen (s.vanoenen@nji.nl) werkt bij het Nederlands Jeugdinstituut voor het programma 'Positief jeugdbeleid; versterking van de pedagogische kwaliteit van jeugdvoorzieningen en leefomgeving'. Ze houdt zich al vijftien jaar bezig met de bredeschoolontwikkeling.